

Посилання на статтю

Літвінова І.М. Особливості корпоративного управління на підприємствах України/І.М. Літвінова// Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2005 - №3(15). С. 31-36. Режим доступу: <http://www.pmdp.org.ua/>

УДК 658.012.32:658.114.3(477)

І.М. Літвінова

ОСОБЛИВОСТІ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Дослідженої особливості корпоративного управління в розвинутих країнах. На цій основі розкрита специфіка корпоративного управління на підприємствах України. Дж. 7.

Ключові слова: корпорація, корпоратизм, корпоративне управління, корпоративні структури, акціонерні товариства.

И.М. Литвинова

ОСОБЕННОСТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ.

Исследованы особенности корпоративного управления в развитых странах. На этой основе, раскрыта специфика корпоративного управления на предприятиях Украины. Ист. 7.

I.M. Litvinova

CORPORATIVE MANAGEMENT PECULIARITIES CONCERNING TO UKRAINIAN ENTERPRISES.

Corporative management peculiarities in well-developed countries are searched. On that ground features of Ukrainian enterprises' corporative management is revealed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вдосконалення корпоративного управління постійно знаходиться в центрі уваги сучасного менеджменту. Важливість формування сучасної парадигми корпоративного управління вже давно визнана на міжнародному рівні. Глобалізація бізнесу в світовому масштабі вказує на необхідність розробки і запровадження стандартів корпоративного управління. Виходячи з цього, на сучасному етапі розробляються і приймаються нормативні вимоги щодо розвитку корпоративного управління. У цьому плані особливо важливим є стратегічне управління корпораціями з точки зору поліпшення показників економічної діяльності загалом. Переваги і потенціал корпоративних структур, основою яких є консолідація капіталу та коопераційні зв'язки учасників різного роду діяльності, об'єднаних загальними й економічними інтересами, дозволяють в умовах нестабільної економіки функціонувати більш ефективно. Як відомо, найбільша віддача в реальний сектор економіки характерна для великих корпорацій [1].

Історична конкретність суспільного самоврядування (корпоратизму) найяскравіше виявляється у співвідношенні примусового й добровільного

співробітництва, спілкування: економічного, політичного і ідейного. Таким чином, корпоративне управління – це процес прийняття менеджерами, юристами, економістами рішень, від яких залежить ефективність управління підприємством.

Історично корпоративні організації виникли ще в епоху феодального суспільства в формі колективного захисту від феодального бюрократизму. Первісними формами корпоратизму були кооперативи і звичайні партнерства. Пізніше Д. Гелбрейт визначає корпорації як носіїв новизни в протидії пануванню традиції і називає корпорації індустріальними системами [2].

В працях В.Л. Іноземцева розглядається корпорація не як підприємство, а як спільнота, пронизана елементами творчості, і відтворює їх у розширеному масштабі [3]. В основному визначенні сутності корпоратизму, яке дав Ю. Вінслав, і додаткових його пояснень простежується визнання корпоративного управління з точки зору розподілу прав власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що поступово в процесі економічного розвитку домінуючого значення набуває корпоративна форма власності як колективно-приватна [4].

З позицій соціальної теорії управління під корпорацією варто розуміти не стільки велике й складне акціонерне товариство, скільки будь-яке акціонерне товариство. У ньому розвинуті інститути і механізми справедливого розподілу прав власності та згладжування соціальних протиріч всередині та із зовнішніми партнерами корпоративних відносин, існують правові гарантії щодо виконання початкових умов інвестування і змін умов господарювання за згодою інвесторів-акціонерів, одержання залишкового прибутку у формі дивідендів.

Світовий досвід свідчить про те, що створення мікроекономічних систем (корпорацій) із окремих взаємопов'язаних господарських об'єктів має синергетичний характер (тобто додатковий ефект), завдяки виникненню поміж елементами створеної системи керованої відповідності між економічними цілями і розподілом наявних видів ресурсів [5].

Наразі дослідженнями цієї проблеми постійно займаються вітчизняні та російські вчені: В. Голиков, Є. Григоренко, О. Мендрул, О. Пасхавер, Р. Капелюшников, М. Мальгінов, А. Радигін та ін [6].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Аналіз літературних джерел засвідчив, що корпорації як організаційно-економічна форма бізнесу існували понад два сторіччя і успішно задовольняли соціально-економічні потреби суспільства, але це зовсім не означає, що параметри їх існування не вимагають удосконалення і змін. Тому однією з найважливіших складових теорії менеджменту є визначення механізмів корпоративного управління, оскільки управління впливає на ефективність роботи організацій і підприємств, отже, і на загальноекономічну ситуацію в країні.

Формування цілей статті. У цій статті автор робить спробу на основі вивчення та критичної оцінки теорії корпоративного управління розробити її типологію та визначити позитивні і негативні сторони корпоративного управління для українських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як було зазначено вище, корпоративні принципи управління на вітчизняному економічному просторі неможливі без застосування світового досвіду. На підставі цього, корпорацією у повному розумінні є фірми, в яких відносини партнерства доведені до досконалості. Практично саме великі й складні акціонерні товариства, утворені на основі диверсифікації, вертикального або горизонтального об'єднання підприємств, орієнтуючись на зовнішні ознаки, називають корпораціями, чим

підкреслюється їхня відмінність від нескладних акціонерних підприємств. Звідси випливають загальні тенденції корпоративного управління:

- прискорення темпів економічних процесів;
- широке впровадження інноваційних технологій;
- складність планування і керування сучасним підприємством;
- скорочення термінів створення нових видів продукції і технологій;
- здійснення прогресивних змін у промисловості;
- формування раціональних технологічних та коопераційних зв'язків;
- розвиток конкурентного економічного середовища [7].

В економіці США частка корпорацій становить майже 90% загального обсягу реалізованої продукції. В американських корпораціях не диференціюється розподіл функцій між виконавчими і незалежними директорами, а лише визначається відповідальність ради директорів в цілому за справи компанії. Діяльністю компанії керує унітарна рада директорів. Рішення про розподіл функцій між членами ради та названими двома категоріями директорів приймають акціонери компанії. Загальною тенденцією було збільшення кількості незалежних директорів в загальному складі їх ради, зменшення представництва виконавчих директорів. Американська система спирається на зовнішній контроль через систему зовнішніх перевірок, правових норм, що визначають функції і відповідальність директорів корпорації.

В законодавстві країн Заходу термін „корпорація” використовується рідко і застосовується як синонім юридичної особи. Це поняття використовується, головним чином, у літературних джерелах. В німецькій моделі існує суворий розподіл спостережних і виконавчих функцій в корпорації, а обидві ради мають чітко диференційовану юридичну відповідальність і повноваження, проводять чітку межу між безпосереднім управлінням і контролем. Виконавча рада в рамках цієї моделі підзвітна спостережній раді. Крім того, німецька система орієнтується на внутрішній контроль (контроль з боку акціонерів на основі використання права голосу на зборах акціонерів) та вплив через мережу внутрішніх контактів на основних учасників корпоративних відносин.

Американська і німецька системи корпоративного управління являють собою полярні точки зору, між якими знаходиться широкий спектр різних форм організації корпоративного управління, які існують в інших країнах.

Формальна структура ради директорів в Японії являє собою точну копію американської. На практиці ж майже 80% японських акціонерних товариств відкритого типу взагалі не мають у складі своїх рад незалежних директорів, а самі ради, як і у Німеччині, є провідниками інтересів компанії та їх головних співучасників. При цьому, дві відмінні риси німецької моделі – представництво службовців і присутність представників банків – в цієї моделі відсутні. Майже всі члени ради директорів японських компаній – це представники вищого рівня управління або колишні управлінці.

У Швеції діє система унітарних рад (без виділення спостережної ради як окремої структури), але на відміну від її американського варіанту, законодавчо закріплена участь у радах директорів представників «нижчого» рівня службовців компаній. Така ситуація чималою мірою є відображенням загальної соціально-економічної системи «шведського соціалізму».

У Голландії розповсюджена система подвійних рад, але, на відміну від Німеччини, службовці не допускаються до спостережних рад, які складаються виключно з незалежних директорів.

В Італії ради директорів хоча і є унітарними, але діють в рамках структури промисловості та систем акціонерної власності. Навіть дуже великі італійські

компанії нерідко належать родинам, тому найбільші акціонери тут майже завжди є і менеджерами-директорами.

За нормами вітчизняного законодавства термін „корпорація” використовується в ст. 3 Закону „Про підприємства” в Україні і визначає договірні об'єднання, створені на основі сполучення виробничих, наукових та комерційних інтересів, із делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного із учасників. Ступінь того, наскільки акціонери покладаються на здатність ради директорів реалізовувати їх інтереси, в значній мірі залежить від ефективності альтернативних механізмів здійснення контролю над діяльністю компанії, що можуть використовувати акціонери.

В Україні структура корпоративного управління переважно має риси «німецької системи» управління, оскільки передбачає наявність окремих органів зі спостережними функціями. Частіше за все, корпорації організуються у формі акціонерного товариства, яке характеризується наступними чотирма характеристиками:

- самостійність корпорації як юридичної особи;
- обмежена відповідальність кожного акціонера;
- можливість передачі іншим особам акцій, що належать акціонерам;
- централізоване управління корпорацією.

Разом з цим, акціонерна форма у тому вигляді, у якому вона сформувалась у нашій країні в результаті приватизації державної власності і реформ, виявилась достатньо вразливою з точки зору прав власності, забезпечення рівних і справедливих умов для діяльності всіх її учасників.

До основних недоліків корпоративного управління в Україні варто віднести можливість порушення окремими учасниками корпоративного управління прав акціонерів, а також відсутність законодавчого механізму відносно відповідальності учасників такого управління за порушення принципів корпоративного права. В акціонерних товариствах простежується відокремлення функцій володіння капіталом від функцій управління. Якщо першу функцію виконують акціонери, то другу – менеджери, які зацікавлені передусім у досягненні власних фінансових цілей. А це не співпадає з метою акціонерів - отримати максимальний прибуток на вкладений капітал.

У зв'язку з цим створення та вдосконалення корпоративних об'єднань є необхідною економічною потребою в розвитку економіки України. При цьому, особливий інтерес становлять механізми організації і координації виробничо-господарської діяльності для виконання спільних науково-виробничих програм. Однак питання формування раціональних корпоративних об'єднань, економічного управління корпораціями є спізними. В побудові ринкової інфраструктури вони виявились недостатньо розробленими, особливо в галузі створення і впровадження прикладних методів корпоративного управління, які мають істотні особливості у порівнянні з методами управління підприємством.

Проведені дослідження дозволяють виявити основні тенденції в плані корпоратизації в Україні:

1. Посилення конкуренції, що призвело до концентрації капіталу. Так, частка найбільших підприємств в обсязі промислового виробництва зменшилася з 22,3% до 18,8%, за кількістю працівників збільшилася з 6,7% до 7,1%.

2. Підвищення прибутковості відкритих акціонерних товариств (ВАТ). Так, норма прибутку ВАТ зросла в 2004 році на 7% поряд з останнім показником 2000 року - 40%. Крім того, на початок 2003 р. приватизовані підприємства випускали 65% промислової продукції, а обсяги виробництва в 1,8 разів перевищили аналогічний показник на державних підприємствах [6].

Динаміка часток державної власності у статутному капіталі ВАТ свідчить про значні обсяги їх продажу. Таким чином, корпоративний портфель Фонду державного майна України зменшився у 4,76 раза (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка часток державної власності у статутному капіталі ВАТ

Частка державної власності, %	2001р.		2003р.		2005р.	
	Кількість ВАТ	Питома вага ВАТ, %	Кількість ВАТ	Питома вага ВАТ, %	Кількість ВАТ	Питома вага ВАТ, %
< 25	995	41,3	709	41,7	467	38,2
25-50	987	41,0	612	36,0	526	43,1
>50	425	17,7	376	22,3	228	18,7

Держава тримає переважно контрольні пакети акцій, що дає змогу впроваджувати визначену лінію фінансової поведінки і спрямовувати потоки капіталу відповідно до власних інтересів.

3. Проведення досконалих наукових досліджень і розробок (НДДКР). Такі розробки мали, в першу чергу, провідні концерни хімічної та електротехнічної промисловості.

4. Державна підтримка великих підприємств. Так, реформи в Україні не змінили спільну практично для всіх галузей тенденцію росту концентрації виробництва на великих підприємствах і об'єднаннях. Наприклад, за даними Держкомстату, вартість основних виробничих фондів ВАТ „Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча” складала у 2004 році 9,374% від вартості ОВФ промисловості Донецької області. Вартість ОВФ 10 найбільших підприємств Донецької області складає 36,16%. Тільки 3 такі підприємства, як ВАТ „Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча”, ВАТ „Металургійний комбінат „Азовсталь”, ВАТ „Концерн „Стірол”, що мають 20,3% основних фондів промисловості Донецької області, забезпечили 54,4% отриманого промисловістю області прибутку.

5. Створення масштабного внутрішнього ринку. Найбільш важливим інструментом практичної реалізації основних завдань корпоративного управління є корпоративне планування, за допомогою якого розв'язуються стратегічні, оперативні і поточні завдання корпорації (формування і способи досягнення стратегічних цілей, організаційний розвиток корпорації, управління прибутковістю кожної зі сфер бізнесу, оптимізаційна координація функціонування підприємств, що входять до складу корпорації, за періодами планування, управління номенклатурою продукції, що виготовляється, і послуг, управління якістю продукції, що виготовляється, її оновлення, розвитку технології виробництва, просування товарів на нові ринки збуту).

З точки зору майбутньої поведінки корпорації, її ролі у галузі виробництва велике значення має управління інноваційною діяльністю. Тому особлива увага в сучасних корпораціях приділяється плануванню і управлінню науково-дослідними і експериментально-конструкторськими роботами, а також придбанню ліцензій на прогресивну технологію і патентів на нові, більш досконалі види продукції. Таким чином, розробка і запровадження у виробництво нових технологій об'єктивно вимагає збільшення масштабів виробництва і створення крупних корпорацій.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Проведені дослідження дозволили визначити позитивні і негативні

сторони корпоративного управління на підприємствах та виявили основні тенденції корпоратизації в Україні.

Шляхом створення раціонально сформованих корпоративних об'єднань можна буде досягти найдоцільнішого розподілу і використання наявних ресурсів для розвитку виробництва, підвищити економічну ефективність підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григоренко Є. Приватизація в Україні: досягнення і недоліки // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2000. – №6. – С. 2-5.
2. Гелбрейт Дж. Новое индустриальное общество. – М.: Прогресс, 1969. – С. 455.
3. Иноземцев В. Творческие начала современной корпорации // МЭМО. – 1977. – № 11. – С.19.
4. Винслав Ю. Финансовый менеджмент в крупных корпоративных структурах // РЭЖ. – 1998. – №3. – С.24-34.
5. Якутин Ю. Корпоративные структуры: вариант типологизации и принципы анализа эффективности // РЭЖ. – 1998. – №4. – С. 28-35.
6. Завершальний етап приватизації в Україні / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, Т.Є. Воронкова, Н.В. Терещенко. – К.: Міленіум, 2003. – С.78.
7. Корпоративное управление в переходных экономиках: Инсайдерский контроль и роль банков // Под ред. Масахико-Аоки и Хьюнг Ки Кима. – С.-Пб.: Лениздат, 1997. – С.558.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2005 р.